

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΑΣΤΡΗΝΟΥ

ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΣΟΦΙΑΝΟΝ

Υπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Κυροῦ Δημητρίου τοῦ Καστροῦ (κωδ. καστρινού) περιλαμβάνεται ἐν φ. 228^B τοῦ κατὰ τὸν δέκατον πέμπτον αἰῶνα γεγραμμένου κώδικος F 83 τῆς ἐν Ῥώμῃ βιβλιοθήκης Vallicelliana ἢ ἐξῆς ἐπιστολῆς.

Ἄνθρωπε τοῦ θεοῦ, ἄνθρωπε φρονιμώτατε κῦρ δοῦκα Σοφικανέ, τὴν ἐπενεχθεῖσάν σοι ἀρτίως ἀφόρητον λύπην ἐπὶ τῇ τοῦ φιλτάτου σου υἱοῦ ἀποβιώσει οὐδ' ἐχθρὸς ἂν παρὼν ἤνεγκεν ἀδακρυτὶ, μήτι γε ἡμεῖς οἱ πρὸς σέ φιλικῶς διακειμένοι καὶ σοὶ τὰ ἄριστα ἐπευχόμενοι. Ἔστι γὰρ ὁ παῖς ἐκεῖνος οὐ διὰ τὴν ἐπικνηθούσαν μόνον τῆς ἡλικίας ὄραν καὶ τὴν ἐν τῇ προσώπῳ φαιδρότητα θρηνητέος, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐνοῦσαν ἐκείνῳ ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων ἀρμόζουσαν παισὶν ἀγαθοῖς ἀρετῆν, γράμμασι παιδευόμενος καὶ τοῖς ἱεροῖς οἴκοις ἐνδία-
5 τρίδων καὶ τῶν ἐκεῖσε λεγομένων τε καὶ ἀδομένων ἐπιμελῶς ἀκροώ-
10 μενος μετὰ πρεσβυτικῆς τινοσ προσοχῆς. Οὐδὲ γὰρ εἶδὲ ποτέ τις ἐκεῖνον ἀτάκτως ἐν ἐκκλησίᾳ γελῶντα, ὥσπερ οἱ πλείους τῶν παίδων ποιεῖν εἰώθασιν, ἢ παιδικῶν τινῶν ἀθυρμάτων ἐτέρων τῆς αὐτῆς ἡλικίας διηγουμένων ἀκούοντα, ὅπερ οὐ μικρὸν ἐτύγχανε δεῖγμα τῆς εἰς τὸ μέλλον ἐπιδόσεως, καὶ ὡς τῆς πατρικῆς εὐχῆς ἄξιός ἐμελλεν ἀποβῆναι.
15 Ὡς οἶον πένθος τοῖς τεκοῦσι κατέλιπεν, οἶων ἀγαθῶν ἐλπίδων ἐστέρησε.

Ὁ ἐπιστέλλων Δημήτριος Καστρινός εἶνε γνωστὸς λόγιος τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος, περὶ οὗ ἴδε τὰ γραφέντα ὑπὸ τοῦ Αἰμίλου Legrand¹, ὑφ' οὗ ἐξεδόθησαν καὶ πέντε ἑλληνικαὶ

¹ Bibliographie hellénique . . . aux XVe et XVIe siècles. Ἐν Παρισίοις. 1885. Τόμ. Α' σ. CLXIII κ. ε.

2. ἐπενεχθεῖσαν 9. τὲ 10. τινός 12. τινῶν

ἐπιστολαὶ τοῦ Φιλέλφου πρὸς τὸν Καστρηνὸν¹, καὶ ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου Klette, ὅστις καὶ ἐξέδωκε τὸ πρῶτον ἕξ ανέκδοτους ἐπιστολάς τοῦ Καστρηνοῦ ἐκ κώδικος τοῦ ἐν Γερμανίᾳ Wolfenbüttel².

Ὁ Καστρηνὸς, γεννηθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει κατ' ἄγνωστον χρόνον μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς βασιλίδος ἢ ἴσως καὶ πρὸ αὐτῆς περὶ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος³, μετέβη εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου εὑρίσκομεν αὐτὸν μεμαρτυρημένως τὸ πρῶτον τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1458⁴. Εἶτα δὲ βλέπομεν αὐτὸν διδάσκοντα τὴν ἑλληνικὴν ἐν Φερράρα⁵, πιθανῶς ὡς ἰδιωτικὸν διδάσκαλον⁶. Ὁ ἀκριβὴς χρόνος τῆς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ διαμονῆς αὐτοῦ δὲν εἶνε γνωστός. Διὸ ὁ Legrand πρὸ τῆς ἐκδόσεως τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Φιλέλφου εὑρίσκετο ἐν ἀπορίᾳ, ἂν ὁ Καστρηνὸς διέτριβεν ἐν Φερράρα πρὸ τοῦ 1468 ἢ μετ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος. Ἄλλ' ἐν μιᾷ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Φιλέλφου, γραφείσῃ ἐκ Μελιολάνου τῇ 1 Μαΐου 1469, ἀναγινώσκομεν τὰ ἑξῆς: Ἐδεξάμην καὶ ἄλλα σου γράμματα Φερραρίηθεν· τὰ πάντα εὐτυχεῖς, πλὴν δὲ, φρονῶν εὖ καὶ καλῶς, γνῶθι καιρὸν· τοῦτο γὰρ καὶ σοφοῦ ἀπόφθεγμα⁷. Ἐν δὲ τῇ ἀρχῇ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς γράφει ὁ Φιλέλφος πρὸς τὸν Καστρηνόν· Δισσὰ ἐδεξάμην γράμματα παρὰ σοῦ Οὐρβίνοθεν, δι' ὧν γέγραφάς μοι κατ' ἀκρίβειαν τὴν ἐπιτυχίαν σου ἅπασαν. Συνήδομαι τοίνυν τοσαύτη σου εὐδαιμονία καὶ συνεύχομαί σοι τὰ κρείττω. Ἀνα-

¹ Cent-dix lettres grecques de François Filelfe. Ἐν Παρισίοις. 1892 σ. 99, 101, 129, 137, 139.

² Klette Beiträge zur Geschichte und Litteratur der italienischen Gelehrtenrenaissance. Ἐν Greifswald. 1890 III σ. 78 κ. ε.

³ Klette ἐνθ' ἀν. σ. 79.

⁴ Ἴδε τὴν παρὰ Legrand Cent-dix lettres σ. 99 ἐπιστολὴν τῆς 31 (οὐχι 21) Ἰανουαρίου 1458.

⁵ Ἴδε τὸν πρόλογον τοῦ Κωνσταντίνου Λασκάρως εἰς τὰ γραμματικὰ αὐτοῦ ἔργα παρὰ τῇ *Iriarte* Regiae bibliothecae Matritensis Codices graeci manuscripti. Ἐν Μεδρίτη. 1769 σ. 186.

⁶ Legrand Cent-dix lettres σ. 141.

⁷ Ἀπόφθ.: σ. 140.

φέρονται δὲ ταῦτα βεβαίως εἰς τὴν καὶ ἄλλοθεν γνωστὴν ἡμῖν διατριβὴν τοῦ Καστρηνοῦ ἐν Οὐρβίνῳ παρὰ τῆ ἀδελφῆ τοῦ φίλου τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν δουκὸς Φρειδερίκου Montefeltre, εἰς ἣν εἰσῆχθη πιθανῶς συστάσει τοῦ Φιλέλφου, καὶ ἄλλως προστατεύσαντος αὐτόν¹. Καὶ ἐν Πίσῃ δὲ λέγεται ἐν ἄλλῃ ἐπιστολῇ διατρίψας ὁ Καστρηνὸς ἐν ἡδοναῖς μακρὸν χρόνον πρὸ τῆς 14 Μαρτίου 1469². Κατὰ ταῦτα ἢ ἐν Φερράρα διδασκαλία αὐτοῦ ἀνέρχεται εἰς χρόνον προγενέστερον τοῦ Μαρτίου 1469. Ἐξ ἐτέρου δ' ἢ ἐν Οὐρβίνῳ διαμονὴ αὐτοῦ παρετάθη μέχρι τοῦλάχιστον τοῦ Ὀκτωβρίου 1470³. Ἀλλὰ κατὰ Μάρτιον τοῦ 1473 εὐρίσκομεν αὐτόν ἐν Μεδιολάνῳ⁴. Καὶ πόσον μὲν χρόνον διέτριψεν ἔκτοτ' ἐν Μεδιολάνῳ, ἐν μέρει δὲ καὶ ἐν Παβίᾳ ἢ καθ' ὄλου ἐν Ἰταλίᾳ ἀγνοοῦμεν, ἀλλὰ τῷ 1491 εὐρίσκετο καὶ πάλιν ἐν Κωνσταντινουπόλει, καθ' ἃ μανθάνομεν ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ Ἰάνου Λασκάρως⁵.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ Καστρηνοῦ. Τίς δ' ὁ Σοφριανὸς εἰς ὃν ἀπέστειλεν οὗτος τὴν ἀνωτέρω τὸ πρῶτον ἐκδοθεῖσαν ἐπιστολὴν καὶ τίς ὁ χρόνος καθ' ὃν αὕτη ἐγράφη; Ὁ Σοφριανὸς, περὶ οὗ πρόκειται, εἶνε ἢ ὁ Μανουήλ ἢ ὁ Παῦλος. Καὶ τὸν μὲν Μανουήλ γινώσκομεν ἐκ τοῦ πρὸς αὐτόν σταλέντος ἐπιστολίου τοῦ αὐθέντου Δέσβου Δομενίκου Γατελούζου, ὑφ' ἡμῶν ἐκδοθέντος⁶. Πρὸς δὲ τὸν Παῦλον Σοφριανὸν ἔχομεν σωζομένην, ἀλλ' ἀνέκδοτον μέχρι τοῦδε τὴν ἐξῆς ἐπιστολὴν τοῦ Βησσαρίωνος, περιεχομένην ἐν φ. 51^b-52^a τοῦ ὑπ' ἀρ. 533 Μαρκιανοῦ κώδικος, ὄντος αὐτογράφου τοῦ συγγραφέως⁷.

¹ Legrand Bibliographie hellénique ἐνθ' ἀν. σ. CLXIII.

² Legrand Cent-dix lettres σ. 189.

³ Legrand Bibliographie hellénique ἐνθ' ἀν. σ. CLXIV.

⁴ Riemann ἐν τῷ Annuaire de l'Association pour l'encouragement des études grecques Τόμ. II', 1879, σ. 121 κ. ε. — Legrand Bibliographie hellénique ἐνθ' ἀν. σ. CLXIV. — Klette ἐνθ' ἀν. σ. 81 κ. ε.

⁵ Rivista di filologia Ἑτ. Β', 1874, σ. 417 κ. ε. — Legrand Bibliographie hellénique ἐνθ' ἀν. Τόμ. Β', σ. 322. — Klette ἐνθ' ἀν. σ. 82.

⁶ Νέος Ἑλληνομνήμων Τόμ. Ζ', 1910, σ. 87.

⁷ Ἴδε περὶ τοῦ κώδικος τούτου Νέον Ἑλληνομνήμονα Τόμ. Γ', 1906, σ. 12 κ. ε.

Παύλῳ τῷ Σοφριανῷ.

Τῶν μεγίστων ἐστερημένοι, σοῦ καὶ τῆς σῆς ξυνουσίας, μικροὶς δὴ
 τισι τούτοις γράμμασι καὶ προσρήμασι τὴν εὐθυμίαν μετροῦμεν, τῷ φι-
 λικῷ καθήκοντι χαριζόμενοι τὰ εἰκότα καὶ δυνατὰ καὶ ἅ μόνον λείπε-
 ται. Οἷς γὰρ αὐτόθεν οὐκ ἔστι τοῖς ἑταίροις συνεῖναι, τῆς πρὸς πρόσω-
 πον ἀπολαύοντες συνουσίας, εἴ τις αὐτοὺς καὶ τὴν διὰ γραμμάτων 5
 παραμυθίαν ἀφέλοιτο, τὸ πᾶν καὶ ὅλον ἀφήρηκε καὶ τῆς ἐνδεχομένης
 στερῶν ἡδονῆς. Τοῖς γε μὴν ἡμετέροις εἰ καὶ τὰ παρὰ σοῦ προστεθείη
 καὶ σου τῆς χειρὸς τε καὶ γνώμης δεξαίμεθα γράμματα, || τὸ κέρδος φ. 52^α
 διπλοῦν καὶ τὰ τῆς εὐθυμίας ἡμῖν καθαρώτερα. Ἔσται δ' ἂν καὶ μεί-
 ζων ἢ ἡδονῆ δῆπου καὶ πολλαπλοῦν τὰγαθὸν, ἂν πρὸς γε τοῖς ἄλλοις 10
 ὡς ὄψινοι μὲν σοι τὸ σῶμα μηνύῃ τὰ γράμματα καὶ ἀγγέλλοις γε
 τοῦτο ἡμῖν καὶ τούτῳ τοὺς φιλοῦντας εὐφραίνοις, ἀνδρῶν ἄριστε, πρὸς
 δὲ καὶ τὰλλα ὑμῖν εὖ ἔχειν διδάσκη τά τε κοινὰ καὶ τὰ ἴδια. Αὕτη γὰρ
 ἡμῖν ἀρκοῦσα δῆπου παραμυθία, λειπομένοις ὑμῶν, εὖ πράττειν πε-
 πείσθαι τοὺς φίλους. Ἀλλὰ τούτου μὲν μέλει θεῷ καὶ μελήσει γε δῆ- 15
 που, τὴν ξένην ὑμῖν καὶ εἴ τι ἐκεῖθεν ἀηδὲς ἀπαντήσῃ τοῖς χρηστοτέ-
 ροις ἀντισηκοῦντι. Καίτοι καὶ τῆς μεγάλης ταυτησί πόλεως τοιαύτης,
 λέγω θαρρῶν, ἀπολαύσετε, οἷα οὐκ ἂν τις οὐδ' αὐτῆς τῆς οἰκείας.
 Οὕτω καὶ πάντα μὲν εἶδε ξενίζειν λαμπροῖς τοῖς ξενίοις πᾶσι κομῶσα
 καλοῖς, πάντων δὲ μάλισθ' ὑμᾶς ξεναγήσει καὶ δέξεται φιλοφρόνως, 20
 τῷ πλείστῳ καὶ τῷ παντὶ παιδᾶς αὐτῆ δῆπουθεν ὄντας καὶ ὄσα μη-
 τρὸς πειραθήσεσθε, καὶ που τυχόν καὶ αὐτῆς ἐπιλήσεσθε τῆς οἰκείας,
 ταῖς παρ' ἑαυτοῖς κάλλεσι καταδημαγωγούσης ὑμᾶς ἢ ἀντηλλάξασθε.
 Ἡμεῖς δὲ, τῆς σὺν ὑμῖν ἐκδημίας ἀπολειφθέντες, οὐ τοῦτο μόνον,
 ὑμᾶς, ἐζημιώθημεν, ὃ καὶ μόνον ἂν ἤρκει λυπηῆσαι, ἀλλὰ τοὺς τ' αὐ- 25
 τόθι τῶν φίλων ἰδῶν ἂν καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἐμπορηθεῖς ἡδονῆς τῶν τε
 τῆς μεγάλης πόλεως ἀπολελαυκῶς ἀγαθῶν, ὅμως συνάμα πάντων
 κάθημαι στερηθεῖς καὶ φέρω σιγῶν. Τί γὰρ καὶ πάθω; Οὕτως οὐδεὶς
 ἑαυτοῦ κύριος, οὐδὲ δύναται τις ὄσα καὶ βούλεται. Πολλὴ δὲ τῶν περι-
 σταμένων ἢ τυραννίς, καὶ τὰ πράγματα μεταφέρει τὸν ἄνθρωπον, οὐ 30
 συγχωροῦντα κρατεῖν ἑαυτοῦ. Ἀλλ' ἐπιδειξάμενος τὸν φιλοῦντα, εἴ

Ἐν τῇ ἀπιγραφῇ ἀύλω τοῦ Π μὴ γραφέντος ὑπὸ τοῦ ἐρυθρογράφου ὡς οὐδέ
 τοῦ Τ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς πρώτης λέξεως τῆς ἐπιστολῆς.

1. ξυνουσίας, ἀλλὰ κατωτέρω ἐν στ. 5 συνουσίας	11. ἀγγέλοις	13. τὰλλα
20. μάλιστ'	31. φιλοῦντι	

τινα τρόπον ἐνι θεραπείας ἐπινοῆσαι, μὴ κάμης λοιπὸν τῷ φιλοῦντι· σε χαριούμενος καὶ τὰλλα μὲν ἡμῶν συμβουλόμενος πάντα οἷς ἐπανορθοῦν ἐνι τὰ τῆς τύχης ἡμῶν πταίσματα, μάλιστα δ' ἐπιστέλλων καὶ γράμμασιν εὐφραίνων ἡμᾶς, τίνος οὐ περι πλείονος τάδε σὰ τιθεμένους.

Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης οὐδὲν ἄλλο διδασκόμεθα περὶ τοῦ Παύλου Σοφιανοῦ ἢ ὅτι ἐκεῖνος μὲν διέτριβεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὁ δ' ἐπιστέλλων εἰς αὐτὸν Βησσαρίων ἔγραψεν αὐτῷ ἄλλοθεν· ἀλλὰ ξένην λέγων δὲν φαίνεται νοῶν τὴν Ῥώμην, δυναμέθα δὲ μᾶλλον νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἀνήκει εἰς τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ὁ Βησσαρίων διέτριβεν ἐν Πελοποννήσῳ.

Ἄν δ' ἡ εἰκασία αὕτη ἔχη ὀρθῶς, λάβωμεν δ' ὑπ' ὄψιν, ὅτι ὁ Βησσαρίων διέτριψεν ἐν Πελοποννήσῳ μεταξὺ περίπου τῶν ἐτῶν 1425 καὶ 1433¹, πρέπει νὰποδεχθῶμεν, ὅτι ὁ ἐν ἔτει 1491 ἔτιζων ἐν Κωνσταντινουπόλει Καστρηνὸς, οὗ ἡ ζωὴ οὐκ ἀπιθάνως παρετάθη ἀκόμῃ ἔτη τινὰ, καὶ ἂν εἰκοσιπενταέτης μόλις ἔγραψε περίπου τῷ 1430 πρὸς τὸν Παῦλον Σοφιανὸν τὴν ἀνωτέρω ἐκδοθεῖσαν ἐπιστολὴν, ἔζησε περὶ τὰ ἐνενήκοντα ἔτη, ὅπερ ὄλως ἀπίθανον. Πιθανώτερον κατὰ ταῦτα φαίνεται καὶ πολὺ μᾶλλον πρὸς τοὺς χρόνους συμβιβάζεται· τὸ νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὁ πρὸς ὃν ἐπέστειλεν ὁ Καστρηνὸς ὑπήρξεν ὁ Μιχαὴλ Σοφιανὸς, εἰ μὴ πρόκειται περὶ ἄλλου τινὸς Σοφιανοῦ, μὴ περιελθόντος εἰς γνῶσιν ἡμῶν. Πράγματι ὁ Δομίνικος Γατελοῦζος, ὃν εἶδομεν ἐπιστέλλοντα πρὸς τὸν Μιχαὴλ Σοφιανὸν, ἤρξεν ἐν Λέσβῳ μεταξὺ τοῦ 1455 καὶ 1458² καὶ κατὰ ταῦτα ὁ Καστρηνὸς, ἄριστα δύναται νὰ ὑποτεθῇ γράψας τὴν πρὸς τὸν Σοφιανὸν ἐπιστολὴν τεσσαράκοντα περίπου ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου, διότι, καὶ εἰκοσιπέντε καὶ τριάκοντα ἐτῶν ἡλικίαν ἂν εἶχεν, ὁ βίος αὐτοῦ δὲν παρουσιάζεται οὕτω παρατεινόμενος πέραν ἐτῶν ἐβδομήκοντα. Δὲν ἀποκλείεται δὲ ἄλλως τὸ νὰ ἔγραψε τὴν πρὸς τὸν Μιχαὴλ

2. τὰλλα

¹ Vast Le cardinal Bessarion. Ἐν Παρισίοις. 1878 σ. 82.

² Hopf Chroniques gréco-romanes. Ἐν Βερολίῳ. 1872 σ. 502.—William Miller ἐν Νέῳ Ἑλληνομνήμονι Τόμ. 5' σ. 491.

Σοφριανὸν ἐπιστολὴν ὁ Καστρηνὸς καὶ ἀργότερον, μετὰ τὸν ἐν ἔτει 1458 ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ φόνον τοῦ Δομινίκου Γατελούζου. Εἶνε δὲ τοσοῦτον μᾶλλον πιθανὴ ἢ πρὸς τὸν Σοφριανὸν ἐκεῖνον γραφὴ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Καστρηνοῦ, καθ' ὅσον, ἂν ἐκεῖνον ἀποδεχθῶμεν ὡς ἀποδέκτην αὐτῆς, ἐκ τῆς ἤδη πρότερον ὑφ' ἡμῶν πιθανολογηθείσης διαμονῆς αὐτοῦ ἐν Αἴνῳ δύναται νὰ ἐξηγηθῆ ἢ προσωνυμία δουκὸς ἦν ἔφερον ὁ πρὸς ὃν ἐπέστειλεν ὁ Καστρηνός. Πράγματι δοῦκες ἐλέγοντο παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ἰδίως ἐν χρόνοις ἀρχαιοτέροις, ἀλλ' οὐ σπανίως καὶ ἐν τοῖς μεταγενεστέροις οἱ στρατιωτικοὶ διοικηταὶ τῶν συνοριακῶν χωρῶν, οἱ ἐν ἐπισημασίαις κτήσεσιν ἀντιπροσωπεύοντες τὴν αὐτοκρατορικὴν ἀρχὴν οἶονεὶ τοποτηρηταὶ τοῦ αὐτοκράτορος¹. Δὲν θὰ ἦτο λοιπὸν ἀδύνατον νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι οἱ τελευταῖοι Παλαιολόγοι, θέλοντες νὰ διασώσωσι σκιάν τινα ἐπικυριαρχίας ἐπὶ τῆς ὑπὸ τῶν Γατελούζων κατεχομένης Αἴνου, διώριζον ἐν αὐτῇ δοῦκα ὡς ἀντιπρόσωπον αὐτῶν· τοιοῦτος δ' οὐκ ἀπιθάνως ὢν ὁ Σοφριανὸς πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως διετήρησε καὶ μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Βυζαντίου τὴν προτέραν προσωνυμίαν ὡς λείψανον τῆς πάλαι ποτὲ ἀρχῆς, καθ' ἃ βλέπομεν ἔκ τοῦ πρὸς αὐτὸν ἐπιστολίου τοῦ Δομινίκου Γατελούζου. Ἄν δ' οὕτως ἔχῃσι τὰ πράγματα, δὲν εἶνε εὐκόλον νὰ προσδιορίσωμεν ἂν ἢ πρὸς τὸν Σοφριανὸν ἐπιστολὴ τοῦ Καστρηνοῦ, ἣτις ἄλλως πιθανώτατα ἐστάλη ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἐγγραφή πρὸ τῆς ἀλώσεως ἢ μετ' αὐτὴν καὶ κατὰ ταῦτα νὰ ἐξαγάγωμεν συμπεράσματα περὶ τοῦ χρόνου τῆς εἰς τὴν Ἰταλίαν μεταβάσεως αὐτοῦ, ὅπου κατὰ τὰν ἄνωτέρω ῥηθέντα τὸ πρῶτον μεμαρτυρημένως εὕρισκομεν αὐτὸν τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1458.

¹ Πρὸς. *Ducange Glossarium mediae et infimae graecitatis* ἐν λ. δούξ. — *Schlumberger Sigillographie de l'empire byzantin*. Ἐν Παρισίοις. 1884 σ. 341.